

როჯერ ბეკონი: ესქატოლოგიური საკითხები, გეოგრაფიული ცოდნა და სამეცნიერო მეთოდი XIII საუკუნეში

ალექსანდრე თვარაძე

სტატიაში განიხილება ესქატოლოგიურ ხალხებთან, ბოლო ჟამთან და კასპიის კართან დაკავშირებული მასალა ინგლისელი ფილოსოფოსის და თეოლოგის, როჯერ ბეკონის (1214/20 – დაახ. 1292) „დიდი თხზულებიდან“ (დაახ. 1265-1267/68). ძირითადი ყურადღება ეთმობა საკითხს, თუ როგორ განსაზღვრავს ბეკონი სამეცნიერო (ექსპერიმენტული) მეთოდოლოგიის საფუძველზე, რომ კასპიის კარიდან გამოსული ხალხები არ უნდა იყვნენ ანტიქრისტეს დამხმარე ხალხები. იგივე მეთოდოლოგიის დახმარებით ბეკონი მსჯელობს ღონისძიებებზე, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელი უნდა იყოს მეორედ მოსვლის დროის დადგენა. აღნიშნულ პრობლემებთან ერთად სტატიაში კვლევის საგანია „დიდი თხზულებაში“ კასპიის კარის გეოგრაფიული ლოკალიზების საკითხიც. მასალის ზოგად კონტექსტში მოსათავსებლად თავიდან მოვიტან შესაბამისი მნიშვნელოვანი საკითხების მოკლე მიმოხილვას.

„დიდი თხზულება“ არის ენციკლოპედიური ხასიათის ნაშრომი. ბოლო ჟამის ხალხებზე და კასპიის კარზე ცნობები ძირითადად მოთავსებულია გეოგრაფიის ნაწილში, შედარებით მცირე რაოდენობა – ასტრონომიის და მორალის ფილოსოფიის ნაწილებში (ბეკონის ბიოგრაფიის ძირითადი ნაშრომების, კონკრეტულად და „დიდი თხზულების“ შესახებ იხ. (პეკიტი 1997ა: 9-19, 22); (პეკიტი 2003: 616-617); (პაუერი 2013: 32-83); (თორნდაიკი 1923: 619-629, 631, 678); (სარტონი 1931: 952-963); (თევზაძე 1996: 309-317); (გოგიბერიძე 1972: 345-346); (ბაქრაძე და სხვები 1962: 88-89).¹

XIX საუკუნეში ბეკონი გარკვეულწილად მიჩნეული იყო თანამედროვე მეცნიერების ფუძემდებლად. თუმცა XX საუკუნეში, სამეცნიერო კვლევების შედეგად, ბეკონის რომანტიულმა სახემ ადგილი დაუთმო მის უფრო მეტად რეალისტურ პორტრეტს: ბეკონი, პირველ ყოვლისა, იყო XIII საუკუნის სქოლასტიკის წარმომადგენელი ფილოსოფოსი, შუა საუკუნეების მეცნიერი, მორალური და რელიგიური საკითხების კომენტატორი. თუმცა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ჰუმანიტარული, ან ზოგადად მეცნიერების განვითარებაში (პეკიტი 1997ა: 20); (პეკიტი 1997ბ: 303).

ექსპერიმენტული მეცნიერება (*Scientia experimentalis*), როგორც კატეგორია, ბეკონთან გულისხმობს მეთოდოლოგიას, რომელიც გამოიყენება ყველა მეცნიერებაში; ასევე პრაქტიკული ცოდნის გარკვეულ მთლიანობას, რაც მიიღება ექსპერიმენტის ან გამოცდილების (ცდის) საშუალებებით. როგორც მეთოდოლოგია, ის განამტკიცებს რაციონალური არგუმენტით მიღებულ დასკვნებს, უარყოფს ავტორიტეტს. ბეკონის ექსპერიმენტული მეცნიერება გულისხმობს საგულდაგულო დაკვირვებას თვითონ საგნებზე, ემპირიებაზე, დოქტრინებზე მსჯელობის ნაცვლად. თუმცა ის არის არა თანამედროვე გაგებით ექსპერიმენტული მეთოდი, არამედ – შუა საუკუნეების ექსპერიმენტული მეცნიერება. ბეკონისთვის მნიშვნელოვანია საკითხი, თუ რა სამსახურის განწევა შეუძლია ექსპერიმენტულ მეცნიერებას ბიბლიური ეგზეგეტიკისთვის, ურწმუნოთა მოქცევისთვის (ლინდბერგი 1987: 533-534); (პეკიტი 1997ბ: 278, შენ. 2; 280-283, 314); (თორნდაიკი 1914: 280-282); (სარტონი 1931: 953, 959); (თევზაძე 1984: 221-228); (თევზაძე 1996: 309, 315-317).

გადმოცემა გოგის და მაგოგის ბოლო ჟამის ხალხების შესახებ მომდინარეობს ბიბლიიდან (ეზეკიელი XXXVIII, 1-23, XXXIX, 1-16; გამოცხადება XX: 1-3, 7-10). იუდაისტურ-ელისისტურ წრეებში ის დაუკავშირდა ალექსანდრე მაკედონელის მიერ ჩრდილოეთში მომთაბარე ხალხების წინააღმდეგ

კარის (ზღუდის) აგების მოტივს. შემდგომში გადმოცემამ მიიღო ფორმა, რომლის თანახმადაც ალექსანდრე მაკედონელმა ჩრდილოეთში ჩაკეტა გოგის და მაგოგის ხალხები. აპოკალიპტური ხალხები თავისი სამყოფელიდან უნდა გამოსულიყვნენ მეორედ მოსვლის დროს. გოგის და მაგოგის იდენტიფიცირება ხდებოდა, როგორც წესი, იმ მომთაბარე ხალხებთან, ვისგანაც ბინადარი მოსახლეობისთვის შესაბამის პერიოდში მოდიოდა უშუალო საფრთხე. VII საუკუნიდან ლათინურ წყაროებში ალექსანდრე მაკედონელის ბარიერის და აპოკალიპტური ხალხების გადმოცემისთვის განმსაზღვრელი გახდა სირიული ტრადიცია (განსაკუთრებით, ფსევდო-მეთოდის სირიული „აპოკალიფსი“) (ვან დონზელი, შმიდტი 2009: 4-5, 10-30).

სირიულ და იუდაისტურ-ელინისტურ ტრადიციაში, ალექსანდრე მაკედონელის კარი ლოკალიზებულია კავკასიაში. ბერძნულ და ლათინურ გადმოცემაში ის ადგილი, სადაც ალექსანდრე მაკედონელმა, გადმოცემის თანახმად, ჩაკეტა ხალხები, აღინიშნებოდა ტერმინით „კასპიის კარი“. იმპერატორ ნერონის დროს სომხეთში კორბულოს ექსპედიციების შემდეგ (57-67) „კასპიის კარს“ უწოდებდნენ დარიალის გასასვლელს. ალექსანდრე მაკედონელმა იქ ორ მთას შორის ააშენა კარი. ძირითადად იმ პერიოდიდან, რაც ხოსრო ანუშირვანმა (531-579) დერბენტში ააგო რკინის კარი და კავკასიის ზღუდე, ალექსანდრე მაკედონელის ლეგენდა ნაწილობრივ დაუკავშირდა ქალაქ დერბენტსაც. ამ შემთხვევაში ალექსანდრე მაკედონელმა ხალხები მოაქცია მთას და ზღვას შორის (ვან დონზელი, შმიდტი 2009: 51-56).² ტერმინი „კასპიის კარი“ დასავლურ ტრადიციაში თავდაპირველად ეწოდებოდა გასასვლელს მიდიას და პართიას შორის, დაახლოებით ორმოცდაათი მილის მანძილზე რაგადან (თანამედროვე რაი), სამხრეთ-აღმოსავლეთის მიმართულებით. ეს გასასვლელი არის ერთადერთი ისტორიული კარი, სადაც ნამდვილად იყო ალექსანდრე მაკედონელი (ანდერსონი 1928: 130-134), თუმცა იქ აგებული არ იყო საფორტიფიკაციო ნაგებობები. ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აპოკალიპტური ხალხების, გოგის და მაგოგის წინააღმდეგ აღმართული ბარიერი ლიტერატურული და ისტორიოგრაფიული ტრადიციიდან არის წმინდა ფიქცია და თავსდება ლეგენდის ფარგლებში (შმიდტი 2008: 89).

ბოლო ჟამის განწყობების უფრო გაძლიერებას ლათინურ დასავლეთში ხელი შეუწყო 1236-1242 წლებში დასავლეთის მიმართულებით მონღოლების დიდმა ლაშქრობამ. მონღოლების სურათი ლათინურ ტექსტებში არაერთგვაროვანია და სწრაფად იცვლება პოლიტიკური სიტუაციის კვალდაკვალ. მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს მონღოლების არმია მიიჩნიეს ქრისტიანთა მხსნელ ძალად (შმიდერი 1994: 24, 248); (ჯეკსონი 2014: 21); (გოგოლაძე და სხვები 2015: 236-244, 270, 272-273, 277-287). 1238-1241 წლების სამხედრო ექსპედიციების შემდეგ მოხდა მონღოლების იდენტიფიცირება გოგის და მაგოგის აპოკალიპტურ ხალხებთან. ისინი წარმოდგენილნი არიან როგორც ანტიქრისტეს სატელიტები, რომელთაც თავი დააღწიეს კასპიის მთებში ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აგებულ ზღუდეებს (შმიდერი 1994: 27, 29, 123, 207, 258-259); (ჯეკსონი 2014: 139, 142, 144-147). მონღოლების შეფასება იცვლება, როდესაც 1245 წლიდან აღმოსავლეთში გაგზავნილი ელჩები და მისიონერები იწყებენ მათ შესახებ ინფორმაციების სისტემურ შეგროვებას. მათივე თანამედროვეებისაგან განსხვავებით ისინი ნაკლებად მიმართავდნენ სპეკულაციებს აპოკალიფსურ თემებზე მსჯელობისას.

XIII საუკუნის 40-იანი წლების მეორე ნახევარში კვლავ ვრცელდება ცნობები მონღოლების ქრისტიანობის შესახებ (ჯეკსონი 2014: 74, 98-99); (შმიდერი 1994: 32, 80-84). 1259-1260 წლებში სირიასა და პალესტინაში ჰულაგუს ლაშქრობის შემდეგ მონღოლებს ისევ ათანაბრებენ გოგის და მაგოგის ხალხებთან (შმიდერი 1994: 87). ვითარება იცვლება XIII საუკუნის 60-იანი წლების დასაწყისიდან, მონღოლების ერთიანი იმპერიის დანაწევრების შემდეგ, როდესაც, მონღოლები აღარ ქმნიან უშუალო საფრთხეს ლათინური დასავლეთისთვის. აღნიშნული პერიოდიდან მონღოლების სურათი ლათინურ წყაროებში იღებს შედარებით რეალისტურ ელფერს.

ბოლო ჟამის ხალხები თუ ქრისტიანთა მოკავშირე არმია

ბეკონის მიხედვით, კასპიის კართან (დერბენტში), ერთმნიშვნელოვნად იყვნენ ჩაკეტილნი მონღოლები, რომელთაც დატოვეს ის ადგილები, რადგან კასპიის კარი არის დარღვეული (ბრიჯესი 1897ა: 268-269); (ბერკი 1928ა: 289-290).³ მაგრამ მოტანილი მასალიდან ჩანს, რომ ის მონღოლებს არ განიხილავს, როგორც აპოკალიპტურ ხალხს. ბეკონი საუბრობს მონღოლთა მიერ მუსლიმების დამარცხების და ბაღდადის აღების შესახებ. ამგვარად აღსრულდა ალბუმაზარის (აბუ მაშარის, 787-886 წწ.) წინასწარმეტყველება, რომლის მიხედვითაც, მუჰამედის რჯული 693 წელზე მეტ ხანს ვერ იარსებებდა. სარკინოზთა რჯულს მალე უნდა დაესრულებინა არსებობა (ბრიჯესი 1897ა: 266); (ბერკი 1928ა: 287). მონღოლები აქ წარმოდგებიან, როგორც ქრისტიანთა თავისთავადი მოკავშირეები. გარკვეულ დადებით როლს ასრულებენ ქრისტიანების საკრალურ ისტორიაში ისლამთან დაპირისპირებით. მონღოლების ამგვარი სურათი შეესაბამება პოლიტიკური მოვლენების განვითარებას, როდესაც XIII საუკუნის 60-იანი წლების დასაწყისიდან ილხანთა სახელმწიფოს და ლათინებს შორის მიმდინარეობს მოლაპარაკებები მამულუქთა სახელმწიფოს წინააღმდეგ ჯვაროსნული ლაშქრობის ორგანიზებისთვის.⁴ მართალია, ბეკონი აღნიშნავს, რომ მუჰამედის აღმსარებლობის დასრულების შემდეგ ანტიქრისტეს რჯულის მოსვლამდე სხვა სარწმუნოება აღარ უნდა გამოჩნდეს (ბრიჯესი 1897ა: 268-269); (ბერკი 1928ა: 289-290), მაგრამ არ არის დაზუსტებული, რა პერიოდს შეიძლება მოიცავდეს ეს დრო ანტიქრისტეს გამოჩენამდე. იმ დასკვნის გამოტანის საშუალებას კი, რომ კასპიის კარიდან მათი გამოსვლის მიუხედავად, მონღოლები არ არიან აპოკალიფსის ხალხი, ბეკონს, ერთის მხრივ, აძლევს აღმოსავლეთიდან მიღებული ახალი ცნობები.

მეორე მხრივ, აღნიშნული დასკვნის მხარდამჭერ არგუმენტებს ის აგრეთვე იღებს შუა საუკუნეების ტრადიციიდან. ბეკონი იმონებს ცნობებს, რომ ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აგებული ზღუდეებიდან ადრეც გამოსულან ხალხები, რომლებიც იყვნენ მონღოლებზე მძლავრნი, სახელდობრ, ჰუნები, რომელთაც დაიპყრეს ეგვიპტეც და დაიკავეს ყველა ქვეყანა საფრანგეთამდე.⁵ ამდენად, ზემოხსენებული ზღუდეების გადმოლახვა არ წარმოადგენს აუცილებლობას, რომ ეს ხალხი იყოს აპოკალიპტური, ხოლო მოვლენა – ანტიქრისტეს მოახლოების ნიშანი. ის ფაქტი, რომ კასპიის კარიდან ადრეც დაძრულან ხალხები, ცნობილი იყო ადრე შუა საუკუნეების ავტორებისთვისაც, რომელთაც ემყარება ბეკონი. თუმცა ბეკონი არა მხოლოდ აფიქსირებს აღნიშნულ მოვლენას, არამედ რაციონალურად მსჯელობს მის შესახებ და გამოაქვს გარკვეული დასკვნები. განხილვის დროს მას აქვს გამოცდილების გათვალისწინების საშუალება, რაც მნიშვნელოვანია რწმენასთან დაკავშირებული საკითხის შეფასების დროს. მასალა შუა საუკუნეების ავტორიტეტებისგან, მათი ტექსტებიდან, ადასტურებს ახალ (აღმოსავლეთიდან მიღებულ) ინფორმაციას. კასპიის კარი (ქალაქ დერბენტში), სადაც გამოიარა რუბრუკმა, დარღვეულია (ბრიჯესი 1897ა: 364-365); (ბერკი 1928ა: 381-382), ხოლო ალექსანდრეს ზღუდეები (დარიალის კარი) დაინგრა უკვე ისიდორის დრომდე, როგორც ის წერს ამის შესახებ (ბრიჯესი 1897ა: 302-304, 364-365); (ბერკი 1928ა: 321-323, 381-382). საჭიროა მხოლოდ აღნიშნული მასალის კომბინირებულად განხილვა. ამდენად, ბეკონი აქ არ აუქმებს არსებულ გადმოცემას, რადგან შესაბამისი გადმოცემის საწინააღმდეგო არგუმენტები თავისთავად მოტანილი აქვთ ცალკეულ საეკლესიო ავტორებს. ბეკონს სურს იპოვოს ერთგვარი ახსნა, ტრადიციული გადმოცემის ცნობებს და ახალ ინფორმაციას შორის.

მიუხედავად ამისა, წარმოდგენილი არგუმენტაცია და მსჯელობა აღნიშნულ საკითხზე არ არის წინააღმდეგობისგან თავისუფალი. რადგან „დიდ თხზულებაში“ მოცემულია აგრეთვე დებულება, რომ ანტიქრისტე და ბოლო ჟამის ხალხები გამოჩნდებიან მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოიშლება ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აგებული ბარიერები (ბრიჯესი 1897ა: 303-304); (ბერკი 1928ა: 322). როდესაც ბეკონი განიხილავს ეთიკუს ისტერიის (VII-VIII სს) და იერონიმუსის (IV-V სს) ცნობებს, ის წერს, რომ

ალექსანდრეს კარის შემკავებელი დუღაბის დაშლა შეუძლია მხოლოდ ძლიერ მიწისძვრას (ბრიჯესი 1897ა: 302-304); (ბერკი 1928ა: 321-323), რაც შეიძლება მოხდეს მხოლოდ ღმერთის ნებით, ბოლო ჟამის წინ. თუმცა იქვე საუბრობს ალექსანდრეს ზღუდეებზე (დარიალის გასასვლელზე) და აღნიშნავს, რომ ალექსანდრეს კარი ჩამოიქცა დიდი ხნის წინათ, მიწისძვრის ან დროის მიზეზით (ბრიჯესი 1897ა: 364-365); (ბერკი 1928ა: 381-382). კასპიის კარზე დერბენტში ბეკონმა უკვე თავიდანვე აღნიშნა, რომ ის დანგრეულია. შესაბამისად, გადმოცემის ინფორმაციის ნაწილში (ცალკეულ ცნობებში) აპოკალიპტური დატვირთვა უაღრესად შემცირებული (ან გამქრალი) გამოდის, რადგან თუ ალექსანდრეს კარი დროის მიზეზით დაირღვა, მას ესქატოლოგიური დანიშნულება მთლიანად დაკარგული ჰქონდა. რჩება შთაბეჭდილება, რომ წყაროების ინფორმაცია, ფაქტობრივი სურათი და გადმოცემა ბეკონს არ აძლევს ერთმნიშვნელოვანი დასკვნების გამოტანის საშუალებას. შეიძლება ასევე ვიფიქროთ, რომ ის თავს უყრის მის ხელთ არსებულ მასალას და ღიად ტოვებს რიგ საკითხებს, რომლებიც უნდა განეხილა უშუალოდ რომის პაპს (კლემენტ IV), ვისაც თავისი ნაშრომი გაუგზავნა. ამ მიზეზითაც, შესაძლოა, უცვლელად შეინარჩუნა ცალკეული, ერთმანეთის საწინააღმდეგო, მონაცემები წყაროებიდან. ცნობათა ერთი ნაწილის თანახმად კასპიის კარიდან ადრეც გამოსულან ხალხები; ხოლო სხვა მონაცემებით, ანტიქრისტე მოვიდოდა მაშინ, როდესაც კასპიის კარის ტერიტორიას დატოვებდა ჩაკეტილი ხალხი.

გადმოცემას ბოლო ჟამის ხალხების შესახებ გარკვეულწილად ინარჩუნებდა იუდეველთა ათი დაკარგული ტომის ლეგენდა.⁶ ბეკონი აღნიშნავს, რომ იუდეველთა ათი ტომი, რომლებიც ცხოვრობდნენ პირკანიაში კასპიის ზღვასთან, ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აგებული ბარიერის მიღმა, უნდა გამოსულიყო ბოლო ჟამის წინ (ბრიჯესი 1897ა: 302-304); (ბერკი 1928ა: 321-323). ამდენად, ბეკონი ბოლო ჟამის შესაძლო ხალხად განიხილავს იუდეველთა ათ (დაკარგულ) ტომს. თუმცა, რადგან კასპიის კარიდან (ან ალექსანდრეს ორი კარიდან) სხვადასხვა დროს უკვე გამოვიდნენ ხალხები (დარიალის გასასვლელიდან – ჰუნები, ხოლო დერბენტიდან – მონღოლები), ბოლო ჟამი კი ჯერჯერობით არ იყო მოსული, მისი წინა არგუმენტაციის საფუძველზე, დასაშვებია ჩანს ვარაუდი, რომ, შესაძლოა, აღნიშნულ შემთხვევაშიც არ ჰქონდეთ საქმე ბოლო ჟამის ხალხთან (თუმცა შესაბამისი მსჯელობა მოცემული საკითხის შესახებ ბეკონთან მოტანილი არ არის).

ბეკონმა დააფიქსირა გარკვეული კანონზომიერება კასპიის კარიდან გამოსულ ხალხებთან დაკავშირებით: პირველ შემთხვევაში ჰუნები, რომლებიც იყვნენ მონღოლებზე მძვინვარენი, გახდნენ ქრისტიანები და მათმა შთამომავლებმა შექმნეს ლათინთა შორის უნგრეთის სამეფო (ბრიჯესი 1897ა: 366-367); (ბერკი 1928ა: 383-385). მონღოლებმა კი დაამარცხეს ქრისტიანების უშუალო მტრები, მუსლიმები. თათრებს შორის ბევრი იყო ქრისტიანი და ისინი კეთილგანწყობილნი იყვნენ ქრისტიანების მიმართ. ბეკონი, შესაძლოა, ვარაუდობდა, რომ მონღოლთა შორის ქრისტიანობის გავრცელება იქნებოდა წარმატებული. შესაბამისად, ბეკონთან კასპიის კარის გააზრებამ განიცადა გარკვეული ტრანსფორმაცია. მართალია, იქიდან გამოდიან მომთაბარე ხალხები, რომლებიც საწყის პერიოდში ემუქრებიან ცივილიზაციას და ქრისტიანულ რწმენას, მაგრამ შემდეგ ეს ხალხები ან იღებენ ქრისტიანობას, ან ებრძვიან ქრისტიანთა უშუალო მოწინააღმდეგეებს. აქედან გამომდინარე, კასპიის კარი კარგავს ესქატოლოგიურ დანიშნულებას. ქრისტიანებისთვის, შესაძლოა, ხსნა არ მოაქვს, მაგრამ თვალწინ აქვთ იქიდან გამოსული ხალხის, პირველ შემთხვევაში, ქრისტიანულ საზოგადოებაში ჩართვის მაგალითი, ხოლო, მეორე შემთხვევაში, – მათი დაპირისპირება ქრისტიანთა იმგვარ მოწინააღმდეგეებთან, ვისთანაც ბრძოლა მათ უაღრესად უჭირდათ.⁷

მოცემულ საკითხებზე ბეკონის მუშაობის ფორმა (მეთოდოლოგია), სავარაუდოდ, თავსდება მისი ექსპერიმენტული მეცნიერების ფარგლებში. ბეკონი კრებს ცნობებს შუა საუკუნეების ტრადიციიდან (საეკლესიო მწერლებისგან). აგროვებს ახალ (ტრადიციის მონაცემებისგან ხშირად განსხვავებულ) ინფორმაციას, მოგზაურთა ჩამოტანილ ცნობებს. რაციონალური მსჯელობის ფარგლებში განიხილავს მონაცემებს ორივე სფეროდან. ამგვარად, ავტორი, ექსპერიმენტული მეცნიერების და რაციონალური

მიდგომის საფუძველზე, ფლობს უპირატესობას ახალ ინფორმაციას და ავტორიტეტული გადმოცემის მასალას შორის. ამავ დროს, ის რაციონალურად მსჯელობს ბოლო ჟამის რწმენასთან დაკავშირებულ საკითხზე. თუმცა აღნიშნული სამუშაო თავსდება სარწმუნოების ფარგლებში თუნდაც იმ მიზეზით, რომ ბეკონი, როგორც ითქვამს, არ უარყოფს გადმოცემას. ის ცდილობს იპოვოს რაციონალური ახსნები, რაც შესაძლებელს გახდის გადმოცემის ჩართვას შეცვლილ პოლიტიკურ სურათში.

ბეკონთან, სავარაუდოდ, სირთულეს ქმნიდა აგრეთვე ფაქტი, რომ წყაროების მონაცემების მიხედვით კასპიის კარი არ იყო ერთი და აღნიშნული გარემოება მისთვის აშკარა უნდა ყოფილიყო.

კასპიის კარის გეოგრაფიული ლოკალიზება

რუბრუკის აქტუალური ცნობების საფუძველზე ბეკონი კასპიის კარს ათავსებს დერბენტში (ბრიჯესი 1897ა: 268-269); (ბერკი 1928ა: 289-290).⁸ დამატებითი კოორდინატების მეშვეობით კასპიის კარის ადგილმდებარეობა კიდევ უფრო დაზუსტებულია: ის მდებარეობს ალანების და ლეკების საცხოვრებელის აღმოსავლეთით, კასპიის ზღვასთან (ბრიჯესი 1897ა: 363-364); (ბერკი 1928ა: 380-381). თავიდან ბეკონი წერს, რომ კასპიის კარი არის მთებში. ხოლო შემდეგ ამბობს: კასპიის კარი მოთავსებულია იქ, სადაც მთები ხვდებიან ერთმანეთს. განსაკუთრებით უკანასკნელ შემთხვევაში შეიძლება ვარაუდი, რომ ამ დროს ბეკონს თვალწინ ჰქონდა დარიალის კარის აღწერილობაც (ორ მთას შორის). აღნიშნულ ვარაუდს ადასტურებს ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აგებული კასპიის კარის აღწერილობა, რომელიც ბეკონს მოაქვს ქალაქ დერბენტზე საუბრის დროს.⁹ ამ შემთხვევაში ბეკონს წყაროებიდან (ეთიკუსისგან და იერონიმუსისგან) გადმოაქვს დარიალის კარის აღწერილობა კასპიის კარისთვის დერბენტში (დმერთის ნებით ორი მთა მიდის ერთმანეთთან ახლოს).¹⁰

როდესაც ბეკონი საუბრობს კავკასიის კარზე (დარიალის გასასვლელზე), პლინიუსის ცნობების საფუძველზე, ასხვავებს მას კასპიის კარისგან (დერბენტისგან). ეთიკუსის ცნობების მიხედვით, კვლავ მოაქვს ალექსანდრე მაკედონელის მიერ კარის აღმართვის ცნობა, რომელიც პრაქტიკულად არის დერბენტის კარის აღწერილობის იდენტური (როგორც აღინიშნა, ბეკონმა წყაროებიდან დერბენტის კარზე გადაიტანა დარიალის სიმაგრეების დახასიათება).¹¹ ორივე შემთხვევაში მთავარი მახასიათებელი ნიშანი, რაც მიუთითებს კარის აგებაზე დარიალის გასასვლელში, არის კარის აღმართვა ორ მთას შორის.

პლინიუსის ცნობების საფუძველზე ბეკონი ცდილობს უფრო ზუსტად განსაზღვროს კასპიის კარის ადგილმდებარეობა. ალექსანდრეს რკინის კარი (კასპიის კარი) განთავსებულია მიდიის და პართიის საზღვარზე (ბრიჯესი 1897ა: 353-355); (ბერკი 1928ა: 372-373). შესაბამისად, აქ ბეკონი უკვე ეხება ისტორიულ კასპიის კარს სპარსეთში, კასპიის ზღვის სამხრეთით (თუმცა ათავსებს მას უშუალოდ კასპიის ზღვის ნაპირზე). ოღონდ აღნიშნული კასპიის კარი მას იდენტიფიცირებული აქვს დერბენტთან. ეს გარემოება, გარდა იმ ფაქტისა, რომ ბეკონი არ საუბრობს ორი სხვადასხვა კასპიის კარის არსებობის შესახებ, აშკარაა შემდეგი დებულებიდან: ეს არის ქალაქი (ბრიჯესი 1897ა: 364-365); (ბერკი 1928ა: 381-382), შესაბამისად, დერბენტი. ამ ქალაქთან აღმოსავლეთის მიმართულებით იწყება ჰირკანია, ჰირკანიის (კასპიის) ზღვის მიღმა; ჰირკანია მდებარეობს კასპიის ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე და ვრცელდება ინდოეთის საზღვრებამდე (ბრიჯესი 1897ა: 364-365); (ბერკი 1928ა: 381-382).

ამდენად, ბოლო შემთხვევაში უკვე გათვალისწინებულია არა გაცილებით ჩრდილოეთით მდებარე ქალაქ დერბენტის, არამედ ისტორიული, სპარსეთში მდებარე კასპიის კარის აღწერილობა პლინიუსის მიხედვით (თუმცა მანამდე დერბენტი ავტორმა კორექტულად მოათავსა ალანების და ლეკების საცხოვრებელის აღმოსავლეთით). ბეკონი აღნიშნავს, რომ კასპიის ზღვა იწყება კასპიის კართან, სიგრძეში ის ვრცელდება აღმოსავლეთისკენ, ხოლო სიგანეში – ჩრდილოეთისკენ (ბრიჯესი 1897ა: 365-366); (ბერკი 1928ა: 382-383).¹² შესაბამისად, კასპიის კარის ქალაქი, ალექსანდრეს

რკინის კარი, ანუ დერბენტი, ექცევა კასპიის ზღვის სამხრეთ-დასავლეთ კუთხეში (ქალაქ დერბენტის რეალური ადგილმდებარეობიდან გაცილებით სამხრეთით და ისტორიული, სპარსეთის კასპიის კარიდან ჩრდილო-დასავლეთით).

რუბრუკთან კასპიის კარი მდებარეობს დერბენტში და სპარსეთის კასპიის კარს მასთან არ ვხვდებით. რუბრუკი საუბრობს კავკასიის კედლის შესახებ, მაგრამ არ იხსენიებს სხვა გასასვლელს მთებში. რუბრუკს არ მოაქვს აგრეთვე ალექსანდრეს კარის დახასიათება. აღნიშნული ნაკლის შესავსებად ბეკონმა მიმართა წყაროებს. გასასვლელებზე საუბრისას ემყარება პლინიუსს (პლინიუსი 1906: VI, 11 [12]; VI, [15]; VI, 14 [17], 15). პლინიუსი აღწერს კავკასიის კარს და ისტორიულ კასპიის კარს სპარსეთში (ვინრო გასასვლელს მთებში კასპიის ზღვის სამხრეთით), მაგრამ არ იცნობს დერბენტის გასასვლელს. ბეკონმა ალექსანდრეს კარის აშენებასთან დაკავშირებით დაიმონმა ეთიკუსი და იერონიმუსი.

ისტორიული კასპიის კარის დერბენტთან იდენტიფიცირებისთვის ბეკონისთვის შესაძლოა ამოსავალი წერტილი იყო სპარსეთში მდებარე კასპიის კარის აღწერილობის (პლინიუსის მიხედვით) მსგავსება დარიალის ხეობის დახასიათებასთან. ეს უკანასკნელი გამოიყენებოდა ზოგადად კასპიის კარის სურათისთვის (ვინრო გასასვლელი მთებს შორის). ბეკონმა სავარაუდოდ შენიშნა, რომ წყაროებში კასპიის კარის დახასიათება არ შეესაბამება დერბენტის აღწერილობას. სწორად განასხვავა ერთმანეთისგან კავკასიის და კასპიის კარი (თუმცა ჩათვალა, რომ პლინიუსთან მოხსენიებული კასპიის კარი არის დერბენტი). მაგრამ გაურკვევლობა სავარაუდოდ ჰქონდა წყაროთა მონაცემებთან, რადგან ალექსანდრეს მიერ კარის აგების (იდენტური) მოტივი დატოვა როგორც დარიალის გასასვლელთან, ასევე ქალაქ დერბენტთან. შესაძლოა, ეს განაპირობა იმ მიზეზმაც, რომ წყაროთა დიდი ნაწილი კასპიის კარს ათავსებდა დარიალის გასასვლელთან.

ბეკონთან ფაქტობრივად მოცემულია ალექსანდრე მაკედონელის ორი კარი. ამასთანავე, პლინიუსის მონაცემების საფუძველზე გაასწორა მომდევნო საუკუნეების მცდარი ცნობა, როდესაც დარიალის გასასვლელში ათავსებდნენ კასპიის კარს. თუმცა შეცდომით მოახდინა დერბენტის იდენტიფიცირება სპარსეთის კასპიის კართან. ბეკონთან ის პუნქტი, რასაც ის კასპიის კარის სახელით იხსენიებს, შედგება როგორც დერბენტის, ასევე სპარსეთის კასპიის კარის გეოგრაფიული მახასიათებლებისგან. ხოლო ზღუდეების აღწერილობა გადმოტანილია წყაროების დარიალის გასასვლელიდან. ბეკონის „დიდი თხზულება“ ერთ-ერთი იშვიათი წყაროა, სადაც ერთდროულად კასპიის სამივე კარის შესახებ არის საუბარი, თუმცა გარკვეული შეცდომებით.¹³ ჩემთვის ცნობილ წყაროებში არ ჩანს, რომ კასპიის კარს სპარსეთში უკავშირდებოდნენ ალექსანდრე მაკედონელის მიერ ჩაკეტილი ხალები, თუნდაც დერბენტთან მისი იდენტიფიცირების შემთხვევაში. ბეკონთან კასპიის კარის საკითხის განხილვა წყაროების მონაცემების და ახალი (ელჩების, მისიონერების, თუ მოგზაურების ჩამოტანილი) ცნობების კომბინირების მაგალითია. სხვადასხვა პერიოდის წყაროების საფუძველზე მოცემულია გარკვეული „შრეებისგან“ შემდგარი სურათი, რაც სხვა შემთხვევებშიც დამახასიათებელია ბეკონის გეოგრაფიისათვის.

სავარაუდოდ, ამ შემთხვევაში ბეკონთან წარმოდგენილია შუა საუკუნეებში პირველი მცდელობა (ანტიკური ეპოქის შემდეგ), როდესაც კასპიის კართან დაკავშირებული წყაროების მონაცემები განიხილება გარკვეული რაციონალური არგუმენტაციის საფუძველზე. შუა საუკუნეების ავტორები, როგორც წესი, მხოლოდ იმეორებდნენ წინა ავტორების მონაცემებს კასპიის კარის შესახებ, როდესაც კასპიის კარს ჰქონდა ესქატოლოგიური დანიშნულება. ეს ფუნქცია კასპიის კარს ბეკონთან (ისევე, როგორც რუბრუკთან) ერთმნიშვნელოვნად დაკარგული აქვს. მაგრამ მას სურს სხვადასხვა წყაროების (ახალისა და გადმოცემულის) შეჯერების საფუძველზე შექმნას გარკვეული მწყობრი სურათი კასპიის კართან დაკავშირებით. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია პლინიუსის, ანტიკური ხანის ავტორის, ცნობების გამოყენება შუა საუკუნეების ავტორების ცალკეული ცნობების შესწორებისათვის. აღნიშნული

მაგალითიდანაც ჩანს, რომ ანტიკური ხანის ავტორებს ემყარებოდნენ უკვე შუა საუკუნეებშივე და არა მხოლოდ აღორძინების ეპოქაში.

როდესაც ბეკონი ცალკეულ შემთხვევებში კორექტირებას უკეთებს რუბრუკის ცნობებს, მისთვის, შესაძლოა, წყაროებში კასპიის კართან დაკავშირებით მოცემული უხვი აღწერილობების ფონზე, კასპიის კარის ის დახასიათება, რომელიც შემოთავაზებული ჰქონდა რუბრუკს, ბოლომდე საკმარისი, თუ დამაჯერებელი არ იყო. ამდენად, მოგზაურის, უშუალო თვითმხილველის ცნობაც ყოველთვის არ ნიშნავს აუცილებელ უპირატესობას ტრადიციის წყაროსთან მიმართებაში. ავტორიტეტს ამ შემთხვევაში ქმნის გარკვეულწილად რაციონალური მიდგომა საკითხისადმი. მუშაობის ამგვარი ფორმა, როგორც ითქვამს, სავარაუდოდ, უნდა თავსდებოდეს ბეკონის ექსპერიმენტული მეცნიერების, ან ექსპერიმენტული მეთოდოლოგიის ფარგლებში. კასპიის კარის ენციკლოპედიური ფუნქციის გაუქმების სანაცვლოდ ბეკონს შემოაქვს ახსნა ხალხების გამოსვლებისთვის (რაც ნაწილობრივ უკვე მის წყაროებშია მოცემული): ალექსანდრე მაკედონელმა ნამდვილად ააგო ზღუდეები არა მხოლოდ კასპიის, არამედ კავკასიის კართან (ასევე სხვა ადგილებშიც). სხვადასხვა დროს ხალხები, მართლაც, გამოვიდნენ იქიდან, თუმცა ეს არ იყვნენ ბოლო ჟამის ხალხები. ამგვარად, აპოკალიპტური ხალხების გადმოცემა ნაწილობრივ კარგავს ძველ მნიშვნელობას.¹⁴

თუმცა ბეკონთან ინფორმაცია კასპიის კარის შესახებ მხოლოდ გარკვეულ ზღვრამდე თავსდება რაციონალური არგუმენტაციის კონტექსტში. სულ მცირე რუბრუკის ყარაყორუმში მოგზაურობის შემდეგ ცხადი უნდა ყოფილიყო, რომ „კასპიის მთები“ მდებარეობს გაცილებით სამხრეთით, ხოლო კასპიის კარი მიქცეულია არა დასავლეთისკენ, არამედ – სამხრეთისკენ. თანამედროვე გეოგრაფიის კატეგორიებით ვერ ავსხნით კავკასიის კართან ჰუნების, ხოლო კასპიის კართან მონღოლების „ჩაკეტვის“ ფაქტებს; ამასთანავე, თუ როგორ გადმოლახავდნენ ისინი ბარიერებს ევროპაზე ლაშქრობისთვის, როდესაც კავკასიის და კასპიის კარი უყურებდნენ სამხრეთს. აღნიშნული ან სხვა ამგვარი კითხვები ტექსტში ფორმულირებული არ არის (და, სავარაუდოდ, შუა საუკუნეების ნაშრომში ისინი არც უნდა ყოფილიყო დასმული).¹⁵

მოცემული საკითხის შესახებ გარკვეულ ახსნას გვთავაზობს შუა საუკუნეების გეოგრაფია. მაგალითისთვის შეიძლება ავიღოთ ლონდონის ფსალმუნის რუკა (დაახ. 1260-1265), რომელზეც აზიის კონტინენტი შუა საუკუნეების ლათინური გეოგრაფიისთვის დამახასიათებელი ფორმით არის წარმოდგენილი (მილერი 1895: ტაბ. 3). კასპიის ზღვა აქ არის ოკეანის ყურე. აღმოსავლეთიდან მომავალი მთაგრეხილი წინა ამიასთან აკეთებს რკალს, შემოსაზღვრავს კასპიის ზღვას და მიემართება ჩრდილოეთის ოკეანისკენ. ქვეყნიერების ვრცელი ტერიტორიები დაყვანილია უაღრესად მცირე სივრცეზე. იმგვარად, რომ მთაგრეხილში დატანებული კასპიის კარი ერთდროულად უყურებს წმინდა მიწას, მცირე ამიას, ზოგადად წინა ამიას, რის შემდეგაც არის უკვე რუკაზე მოთავსებული ევროპის აღმოსავლეთი და დასავლეთი ნაწილები.¹⁶ აღნიშნული გეოგრაფიის ფარგლებში გასაგებია, თუ როგორ შეეძლოთ ელაშქრათ ჰუნებს, ან მონღოლებს კასპიის კარიდან ერთდროულად ევროპის და წმინდა მიწის მიმართულებით. ბეკონი გარკვეულ დონემდე რჩება შუა საუკუნეების გეოგრაფიის გავლენის ქვეშ (აქ არ ვეხები საკითხს ბეკონთან კავკასიის მთაგრეხილის შესაძლო მოყვანილობის შესახებ). ამგვარი დამოკიდებულება ვრცელდება კასპიის მთების და იქიდან ხალხების გამოსვლის საკითხზეც. რადიკალურად განსხვავებული ტრადიციის გეოგრაფიული სურათი და რეალობა ერთმანეთს ეწინააღმდეგებოდა, რაც ძველ ავტორებში, სავარაუდოდ, აღძრავდა გაურკვევლობის განცდას.

როდესაც კასპიის (კავკასიის) მთებს აქცევენ ჩრდილოეთში (ან ჩრდილო-აღმოსავლეთში), ამ შემთხვევაში მისდევნ ტრადიციას. კასპიის კარის და აპოკალიპტური ხალხების გადმოცემა ლათინურ დასავლეთში გავრცელდა წინა ამიიდან და სირიიდან. ლათინებმა ამ შემთხვევაში, სავარაუდოდ, გადაიღეს კონკრეტული გეოგრაფიული კონცეპტიც, რაც გულისხმობდა მთების მდებარეობას ჩრდი-

ლოეთის მიმართულებით (თუმცა ამგვარ ცნობებს ანტიკურ გეოგრაფიაშიც ვხვდებით გოგის და მაგოგის გადმოცემისგან დამოუკიდებლად). გოგის და მაგოგის საცხოვრებელს ჯერ კიდევ ბიბლიური ტრადიცია ათავსებდა ჩრდილოეთში, რაც იქცა გარკვეულ ნიმუშად შემდგომი გადმოცემისთვის. ტრადიციაში ჩრდილოეთში მდებარე მთები ლათინებმა განათავსეს ქვეყნიერების იმ ნაწილში, რომელსაც ნაკლებად იცნობდნენ. თუმცა ამგვარად ასევე ცდილობდნენ გადმოცემის შედარებით მწყობრ გეოგრაფიულ კონტექსტში მოქცევას, რომ ის შესაბამისობაში ყოფილიყო თანადროულ ისტორიასთან.

შუა საუკუნეების კარტოგრაფიულ ტრადიციაში კასპიის კარის მდებარეობასთან დაკავშირებით ვხვდებით განსხვავებულ მონაცემებსაც. გუიდოს მსოფლიოს რუკაზე (1119) (ფონ დენ ბრინკენი 1985: 102) აზიის მთაგრეხილი სრულდება წინა აზიაში, ხოლო კასპიის კარი მიქცეულია სამხრეთისკენ. ლამბერ დე სენ-ომერის მსოფლიოს რუკაზე (დაახ. 1180) (მილერი 1895: ტაბ. 4) კასპიის კარი მიმართულია სამხრეთ-აღმოსავლეთისკენ. მსგავსი მაგალითების ფონზე, პირდაპირი გაგებით, შუა საუკუნეების გეოგრაფიისთვისაც რთული ასახსნელი იქნებოდა, როგორ უნდა ელაშქრათ კასპიის კარიდან გამოსულ ხალხებს (მაგალითად, მონღოლებთან მათი იდენტიფიცირების შემთხვევაში) ევროპის მიმართულებით.

როდესაც კასპიის კარი კარტოგრაფიულ ტრადიციაში მოქცეულია ევროპიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით (სადაც მას ათავსებდა წინა აზიის ტრადიცია, რომლისთვისაც მთები მდებარეობდა ჩრდილოეთში), ამ დროს აღნიშნული მთები ლათინებისთვის, სავარაუდოდ, თავსდება საკრალური გეოგრაფიის სიბრტყეზე. არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა ტრადიციის საკრალურ ცნობას კასპიის კარიდან ბოლო ჟამის ხალხების გამოსვლის ფაქტის, ზოგადად ამგვარი მთების და კარის არსებობის, შესახებ და არა თუნდაც შედარებით რეალურ გეოგრაფიას. აღნიშნულ შემთხვევაში მიღებულ კონცეპტში მთავარი მნიშვნელობა ენიჭებოდა საკრალურ საკითხს, თვითონ გადმოცემას. რეალური გეოგრაფია მსგავსი დამოკიდებულების დროს მოექცა საკრალური გეოგრაფიის, გადმოცემის ფარგლებში. ეს გახლდათ ფიქსირებული საკრალური ცოდნა, რომ გარკვეულ ტერიტორიაზე მდებარეობს ამგვარი მთა, საიდანაც უნდა გამოვიდნენ ბოლო ჟამის ხალხები, რომელთაც შეიძლება ილაშქრონ როგორც წინა აზიის, ასევე ევროპის მიმართულებით. მთების რეალურ გეოგრაფიულ მდებარეობის ფაქტის გათვალისწინება კი აღარ ხდებოდა.¹⁷

ბოლო ჟამის საკითხი და სამეცნიერო მეთოდი

აქვე მოვიყვან დებულებებს „დიდი თხზულების“ ტექსტიდან, სადაც ჩამოყალიბებულია წინადადებები, თუ რა ღონისძიებებს უნდა მიმართონ, რომ განსაზღვრონ ანტიქრისტეს მოსვლის დრო.¹⁸ მონღოლები ნამდვილად გამოჩნდნენ კასპიის კართან მდებარე ადგილებიდან. თუმცა, რადგან იმ ტერიტორიებიდან გამოსულან სხვა ხალხებიც და მათ ისევე დაიპყრეს ქვეყნები, როგორც თათრებმა (მაგალითად, გუთები და ვანდალები აგრეთვე გამოვიდნენ ჩრდილოეთის რეგიონებიდან), ამიტომ მონღოლების შემოსევა არ არის საკმარისი საიმისოდ, რომ დადგინდეს ანტიქრისტეს მოსვლის დრო. საამისოდ საჭიროა სხვა მონაცემებიც (ბრიჯესი 1897ბ: 234-235); (ბერკი 1928ბ: 644-645). უფლის ეკლესიისთვის აუცილებელი უნდა იყოს იმ ფაქტის დადგენა, მოვა ანტიქრისტეს რჯული მალევე მუჰამედის სარწმუნოების დასრულებიდან, თუ გაცილებით მოგვიანებით (ბრიჯესი 1897ა: 268-269); (ბერკი 1928ა: 289-290). თუ ეკლესია განიხილავს წმინდა წერილს და მის წინასწარმეტყველებებს, ასევე სიბილას, მერლინის, აკვილას, სესტონის, იოახიმის წინასწარმეტყველებებს და ბევრ სხვას, მაგალითად, ისტორიის და ფილოსოფიის წიგნებს, მნიშვნელოვნად მიიჩნევს ასტრონომიის მონაცემების შესწავლას და გათვალისწინებას, მაშინ ანტიქრისტეს დროის განსაზღვრა მეტი სიზუსტით იქნება შესაძლებელი (ბრიჯესი 1897ა: 268-269); (ბერკი 1928ა: 289-290).

გარდა ამისა, ბეკონი ასახელებს დამატებით ღონისძიებებს, რომლებიც უნდა გატარდეს, რომ დადგინდეს ანტიქრისტეს მოსვლის დრო. ქვეყნიერების ადგილების ცოდნა აუცილებელია, რადგან ეკლესიას უნდა ჰქონდეს ცნობები იუდეველთა ათი (დაკარგული) ტომის განსახლების ადგილის და ვითარების შესახებ. ქრისტიანებმა და რომის ეკლესიამ გულდასმით უნდა შეისწავლონ ის ტერიტორიები (კასპიის კარის, კასპიის ზღვის მიმდებარე). განსაზღვრონ ზემოხსენებული ხალხების მძვინვარება. ამის საშუალებით უნდა შეეცადონ, რომ გამოავლინონ ანტიქრისტეს მოსვლის დრო და ასევე მისი წარმომავლობა, რადგან ეს ხალხები უნდა დაემორჩილონ მას (ბრიჯესი 1897ა: 302-304); (ბერკი 1928ა: 321-323). გოგი და მაგოგი (რომელთა შესახებაც წინასწარმეტყველებებია მოცემული ებეკიელთან და გამოცხადებაში), მათი ოცდაორი სამეფო, რომლებიც უნდა გამოვიდნენ ანტიქრისტეს დღეებში, ალექსანდრე მაკედონელმა ჩაკეტა ამ ადგილებში (იერონიმუსის, ეთიკუსის მიხედვით). პრელატებს და კათოლიკე მორწმუნეებს ყურადღება უნდა ჰქონდეთ მიპყრობილი აღნიშნული ტერიტორიებისადმი, არა მხოლოდ აქ მყოფი ხალხების გაქრისტიანებისთვის, ან მონღოლების მიერ დატყვევებული ქრისტიანების ნუგეშისცემისთვის, არამედ ანტიქრისტეს მიზეზითაც, რომ იცოდნენ, საიდან მოვა ის და როდის (ბრიჯესი 1897ა: 365); (ბერკი 1928ა: 382).

ამდენად, „დიდ თხზულებაში“ კასპიის კარის რეგიონთან შედარებით ახლოს მდებარე (არა უშუალოდ კასპიის კარის) ტერიტორიები ინარჩუნებენ გარკვეულ ესპატოლოგიურ მნიშვნელობას. ბეკონის მიდგომაში ორიგინალობას ქმნის, რომ ის მოითხოვს შესაბამის ტერიტორიებზე, ასევე იმ ხალხებზე, ვინც შეიძლება კიდევ ჩაკეტილნი იყვნენ, დაკვირვებას და მათ შესწავლას (არა მონღოლების, რომელიც უკვე ერთ-ერთი ხალხია სხვებს შორის, არამედ შესაძლო ბოლო ჟამის ხალხების, რაც არსებით განსხვავებას ქმნის). ამ შემთხვევაში მას უნდა გადმოჰქონდეს ექსპერიმენტული მეცნიერებიდან საშუალება, რომლის გამოყენებასაც აუცილებლად მიიჩნევს რელიგიური გადმოცემის სფეროში.

იმის ნაცვლად, რომ დაელოდონ აპოკალიპტური ხალხების გამოსვლას, ბეკონი მოითხოვს გარკვეულ მოქმედებას (უშუალოდ ადგილზე შესწავლის და დაკვირვების გარდა უნდა გაეთვალიწინებინათ ტრადიციის ამსახველი წყაროების მონაცემები). საკითხისადმი ამგვარი მიდგომა, სავარაუდოდ, განაპირობა რეალურმა მოვლენებმაც, სახელდობრ, მონღოლების „გამოსვლამ კასპიის კარიდან“, რის შედეგადაც ლათინები, როგორც დანარჩენი ქვეყნიერება, აღმოჩნდნენ უშუალო საფრთხის წინაშე. ასეთი სახის მოქმედება აუცილებელი ჩანს უფრო მეტი საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით. კონკრეტულ შემთხვევაში შესაბამისი ღონისძიებების გატარების საშუალებას მათ აძლევს სამეცნიერო მეთოდი (ან ექსპერიმენტული მეცნიერება). მონღოლების გამოჩენა ადასტურებს მეტი ცოდნის მოპოვების აუცილებლობას. სათანადო მოცემულობების რაციონალური შესწავლით შესაძლებელი უნდა გახდეს ბოლო ჟამის პერიოდის ასევე რაციონალური გამოთვლა.

გარდა ამისა, როდესაც ბეკონი დაკვირვების და შესწავლის (ექსპერიმენტული მეთოდის) გამოყენებას აუცილებლად მიიჩნევს ბოლო ჟამის ხალხებთან მიმართებაში, ამის მიზეზი უნდა გახლდეთ ისიც, რომ დაგროვდა ერთგვარი გამოცდილება. საუკუნეების განმავლობაში არსებობდა ბოლო ჟამის ხალხების გამოსვლის მოლოდინი (ამდენად, გადმოცემას იღებდნენ უშუალო რწმენის სახით). ის ტერიტორიები, საიდანაც ვარაუდობდნენ ამგვარი ხალხების გამოჩენას, რამდენჯერმე დატოვა სხვადასხვა ხალხმა. არცერთი მათგანი არ აღმოჩნდა ბოლო ჟამის ხალხი. ბეკონი, დასაშვებია, თავიდანვე არ გამოირიცხავდა შედეგს, რომ დაკვირვება და შესწავლა გააუქმებდა კიდევ კონკრეტული ადგილიდან ერთ-ერთი სავარაუდო ბოლო ჟამის ხალხის, სახელდობრ, იუდეველთა ათი დაკარგული ტომის, გამოსვლის მცდარ მოლოდინს. მაგრამ ასეთ შემთხვევაში ექნებოდათ მეტი საშუალება, თავიდან აეცილებინათ ის შესაძლო საფრთხეები, რაც მოჰყვა მონღოლების ლაშქრობებს და რასაც ლათინები მოელოდნენ კასპიის კარიდან, თუ ზოგადად, აღმოსავლეთიდან ხალხების გამოჩენის შემთხვევაში.

როდესაც ბეკონი ითხოვს, დაადგინონ ანტიქრისტეს მოსვლის სავარაუდო დრო (თუნდაც რაციონალური საშუალებებით), ის, პირველ ყოვლისა, არის ფრანცისკანელთა ორდენის წევრი და თეოლოგი. მისი ნაშრომი, როგორც აღინიშნა, გაეგზავნა უშუალოდ რომის პაპს და ამგვარ საშუალებებზე მსჯელობას ჰქონდა პირდაპირი რეკომენდაციების სახე. ექსპერიმენტული მეცნიერების მიერ გასაწევი სამუშაო თავსდება რწმენის კონტექსტში. ის უნდა განხორციელებულიყო, უწინარეს ყოვლისა, ქრისტიანობისთვის, რომ მათ არ ეხელმძღვანელათ მცდარი შეხედულებებით შესაძლო მოწინააღმდეგეებთან დაპირისპირების დროს. ამავე მოტივაციით მოითხოვდა ბეკონი ასტროლოგიის ჩართვას ქრისტიანულ სწავლებაში. შესაბამისად, აღნიშნული კვლევა, ემპირიზმზე დაკვირვება, ნაწილობრივ პირობითი იყო, რადგან მისი წინასწარი ჩარჩო და კონტურები თავიდანვე გახლდათ მონიშნული. თუმცა ეს გარემოება ბეკონის მისწრაფების მნიშვნელობას, ვფიქრობთ, არ ამცირებს. ამგვარად, იქმნება გარკვეული ნიშნები რწმენის და ცოდნის ურთიერთმიმართების საკითხისთვის XIII საუკუნეში. ამ დროს ბოლო ჟამის მოლოდინი გარკვეულწილად რაციონალურ კალაპოტში თავსდება.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბეკონთან ფაქტობრივად ორ ცალკე დისკურსს ქმნის ბოლო ჟამის, ანტიქრისტეს მოლოდინის საკითხი და მისი შეხედულებები ტექნიკის, ცივილიზაციის განვითარებასთან დაკავშირებით. ბეკონის მიხედვით, მომავალში დაამზადებდნენ გემებს, რომელთაც მოძრაობაში მოიყვანდა ერთი ადამიანი ნიჰოსნების გარეშე; მანქანები ცხოველების გარეშე იმოძრაებდნენ დაუჯერებელი სისწრაფით; ააწყობდნენ მფრინავ მანქანებს, ასევე მცირე ზომის მანქანებს დიდი ტვირთების ასაწევად; გამოიგონებდნენ წყალქვეშა მცურავ საშუალებებს (თორნდაიკი 1923: 654-655); (სარტონი 1931: 953). მსგავს ცნობებს უკავშირდება შთაბეჭდილებები აღმოსავლეთის ახლად გახსნილი ქვეყნიერების შესახებ, რომელიც აღმოჩნდა გაცილებით ვრცელი, ვიდრე ეს წარმოედგინათ მანამდე. თუ ზემოხსენებულ ორ სეგმენტს განვიხილავთ კომბინირებულად, მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ ბეკონი ბოლო ჟამის მოსვლის დროს ვარაუდობდა შორეულ მომავალში. თუმცა ასევე დასაშვებია, რომ სხვადასხვა პერიოდის ნაშრომებში მას აღნიშნული შეხედულებები ჩამოეყალიბებინა ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად, გამომდინარე შესაბამისი სიტუაციის კონტექსტიდან, რაც შეიძლებოდა განესაზღვრა მის პირად პოზიციებს, ასევე ცალკეულ პოლიტიკურ მოვლენას, ან ესქატოლოგიური წინასწარმეტყველებების აქტუალიზაციას გარკვეულ პერიოდში.

დასკვნა

როგორც ბეკონთან კასპიის კარს აღარ აქვს ესქატოლოგიური დანიშნულება. ბეკონი გარკვეული სამეცნიერო მეთოდოლოგიის საშუალებით ახდენს ჯერ მის ლოკალიზებას დერბენტში და შემდეგ მის იდენტიფიცირებას ისტორიულ, სპარსეთის კასპიის კართან. კასპიის კარი მასთან წარმოადგენს წყაროების სხვადასხვა ცნობის საფუძველზე შექმნილ კონსტრუქციას, რომელზეც ბეკონს დამატებით გადმოაქვს დარიალის გასასვლელის აღწერილობა. კასპიის კარის შესახებ წყაროების განსხვავებული მონაცემების ახსნისთვის ბეკონი ავითარებს თეორიას ალექსანდრე მაკედონელის მიერ ბარიერების სხვადასხვა ტერიტორიებზე აღმართვის შესახებ (დარიალის ხეობაში; დერბენტსა და სპარსეთის კასპიის კარში; სავარაუდოდ გორგანში). ახალი ცნობების და ტრადიციის წყაროების საფუძველზე განისაზღვრება, რომ ალექსანდრეს ზღუდეებიდან (დარიალის კარიდან) გამოვიდნენ ჰუნები, ხოლო კასპიის კარიდან (დერბენტიდან) – მონღოლები. სამეცნიერო მეთოდოლოგიის საფუძველზე, შუა საუკუნეებში პირველად, ცდილობს სიცხადე შეიტანოს კასპიის კართან დაკავშირებულ ცნობებში. კასპიის კარის და კასპიის ზღვის მიმდებარე ტერიტორიებს გარკვეული ესქატოლოგიური დანიშნულება შენარჩუნებული აქვთ, რადგან დასაშვებად მიიჩნევა იქიდან კიდევ ერთი ბოლო ჟამის ხალხის გამოსვლა. ბეკონს სურს აღნიშნულ ტერიტორიებზე, ბოლო ჟამის შესაძლო ხალხებზე ექსპერიმენტული მეცნიერების მეთოდოლოგიის საფუძველზე დაკვირვება, რომ განსაზღვრონ ბოლო

ჟამის ხალხის გამოსვლის დრო და ქრისტიანებმა ამგვარად თავიდან აიცილონ სავარაუდო საფრთხეები. ბეკონთან კასპიის კარი და მასთან დაკავშირებული ხალხები თავსდება ესქატოლოგიური მოლოდინების, მათი ნაწილობრივი სახეცვლილების და ექსპერიმენტული მეცნიერების კონტექსტებში. აღნიშნული საკითხების უფრო დეტალურად შესწავლისთვის სასურველია დამატებითი მონაცემების გათვალისწინება XIII საუკუნის სქოლასტიკური ტრადიციიდან, შუა საუკუნეების ექსპერიმენტული მეცნიერებიდან და ასევე XIII საუკუნისთვის დამახასიათებელი ესქატოლოგიური განწყობებიდან თუ მიმდინარეობებიდან.

შენიშვნები

- ¹ „დიდი თხზულებაში“ საქართველოს ისტორიასთან დაკავშირებული ცნობების შესახებ იხ. (კუტალია 1981: 86, 87, შენ. 7, 92-93); (კუტალია 2018: 569-571).
- ² კასპიის კარის დარიალის გასასვლელში ლოკალიზებასთან დაკავშირებით იხ. (ანდერსონი 1928: 135-139, 142-152); (შმიდტი 2008: 95-97). მოცემული საკითხებისთვის იხ. ასევე: (ანდერსონი 1932); (ბოილი 1979: 123-136). კასპიის კარის შესახებ საქართველოს ისტორიასთან კავშირში, დარიალის გზის ისტორიისთვის იხ. (გოგოლაძე, გოგოლაძე 2010: 24-42); (მინდორაშვილი 2003: 95-100); (ინაძე 1996).
- ³ ბეკონი აქ ემყარება გიომ რუბრუკის ცნობებს. ბეკონის ერთ-ერთი მთავარი წყარო აღმოსავლეთის აღწერილობისთვის არის ფრანცისკანელი გიომ რუბრუკის „მოგზაურობა აღმოსავლეთის ქვეყნებში“ (ჯეკსონი 1987: 92-97); (შტაინიკე 2013: 488). რუბრუკი კასპიის კარის გარდა აღწერს ასევე ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აგებულ ბარიერს (კედელს), რომელიც ერთი მთიდან მეორისკენ მიემართებოდა და არ იყო გასასვლელი მთის ქედებს შორის. ბარიერი აკავებდა ბარბაროს ხალხებს, მეზოგეებს უდაბური მხარეებიდან. რუბრუკი იხსენიებს კიდევ სხვა ზღუდეს, რომელთანაც ცხოვრობდნენ იუდეველთა ტომები, თუმცა მის შესახებ ვერაფრის დანამდვილებით გაგება ვერ შეძლო (ჯეკსონი 1990: 259-261). რუბრუკის მოგზაურობის ქართული თარგმანისთვის იხ. (რუბრუკისი 1943: 5-186).
- ⁴ აღნიშნულ დასკვნას მხარს უჭერს „დიდი თხზულების“ ის ნაწილიც, სადაც ბეკონი განიხილავს სხვადასხვა აღმსარებლობებს. მასთან რელიგიების იერარქიაში მონღოლებს თავიანთი ადგილი აქვთ მიკუთვნებული და არ არიან წარმოდგენილნი, როგორც ბოლო ჟამის ხალხი იხ. მაგ., (ბრიჯესი 1897ბ: 366-367); (ბერკი 1928ბ: 338).
- ⁵ ბეკონის მიხედვით, ჰუნები გამოვიდნენ აღმოსავლეთიდან, დიდი უნგრეთიდან, ეხლა მათ ეწოდებათ ჰუნგარები (ბეკონი აქ ნაწილობრივ ითვალისწინებს რუბრუკის ცნობებსაც). გაერთიანდნენ ბულგარელებთან და ჩრდილოეთის სხვა ხალხებთან და გადმოლახეს, როგორც მოგვითხრობს ისიდორი (VI-VII სს.), ალექსანდრეს ზღუდეები (claustra Alexandri). აღნიშნული ტერმინით ბეკონი აღნიშნავს დარიალის კარს (ბრიჯესი 1897ა: 366-367); (ბერკი 1928ა: 383-385). კასპიის კარი, ალექსანდრეს რკინის კარი, ქალაქი დერბენტი, ბეკონთან აღინიშნება ტერმინებით: Portae Caspiae (ბრიჯესი 1897ა: 364), Porta ferrea Alexandri (ბრიჯესი 1897ა: 354).
- ⁶ გადმოცემა იუდეველთა ათი (დაკარგული) ტომის შესახებ (ძველი აღთქმის ტრადიციის მიხედვით, აქ უნდა იგულისხმებოდნენ ტომები, რომელთაც უარი თქვეს მოსეს რჯულზე (პირველი ნეშტა: 5, 25-26) ლათინურ ტრადიციაში გოგის და მაგოგის ლეგენდას დაუკავშირდა პეტრუს კომესტორის „სქოლასტიკის ისტორიაში“ (1169-1173) (შმიდტი 1994: 260); (ჯეკსონი 2014: 22).
- ⁷ თუმცა, იმავე დროს, ბეკონს მოჰყავს ეთიკუსის ცნობები, რომ კასპიის კართან ჩაკეტილი მოდგმა გამოვა ბოლო ჟამის დროს და შეხვდება ანტიქრისტეს (ბრიჯესი 1897ა: 268); (ბერკი 1928ა: 289).
- ⁸ ბეკონთან კასპიის კარის, მასთან მონღოლების კავშირის შესახებ იხ. (შმიდტი 1994: 261).
- ⁹ როდესაც ალექსანდრე მაკედონელმა ვერ შეძლო გოგის და მაგოგის ხალხების დაპყრობა, დახმარება შესთხოვა ღმერთს. ღვთაებრივი ძალით მოხდა დიდი მიწისძვრა. მოპირდაპირე მხარეს აღმართული მთები დაუახლოვდნენ ერთმანეთს იმგვარად, რომ მათ შორის დარჩა მანძილი მხოლოდ ერთი ეტლისთვის. ალექსანდრე მაკედონელმა იქ აღმართა გასაოცარი ზომის კარი. და წაუსვა მას უცნობი სახის დუღაბი, რისი დაშლაც არ შეუძლია არც ცეცხლს, არც რკინას, არც წყალს, არც არაფერ სხვას, გარდა ძლიერი მიწისძვრისა (ბრიჯესი 1897ა: 302-304, 363-364); (ბერკი 1928ა: 321-323, 380-381).
- ¹⁰ ალექსანდრე მაკედონელის ზღუდის ადგილმდებარეობასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია მიხეილ (მიქაელ) სირიელის ცნობა, რომლის მიხედვითაც დასტურდება, რომ აღნიშნული სიმაგრეები სირიული

ტრადიციის მიხედვით მოგვიანებითაც, XII საუკუნეში, კვლავ ლოკალიზებული იყო კავკასიაში. მიხეილ სირიელის თანახმად, მხოლოდ ორ ადგილას არის კარი, საიდანაც შეიძლება გამოვიდნენ გოგის და მაგოგის ხალხები. ერთი კარი (დერბენტი) იხსნება აღმოსავლეთისკენ, სპარსეთისკენ, მეორე (დარიალის გასასვლელში) – ჩრდილოეთისკენ, საქართველოს შუაგულისკენ, სადაც მდებარეობდა სიმაგრეები. ეს უკანასკნელი (ნაგებობებია), რომელთა შესახებაც ჰყვებიან, რომ ისინი აღმართეს ალექსანდრე მაკედონელის ბრძანებით. მათ აღნიშნული ხალხებისთვის ხელი უნდა შეეშალათ გამოსვლაში (შმიდტი 2008: 95-96).

- 11 ბეკონი აღნიშნავს, რომ კავკასიის კარი მდებარეობს საქართველოში. იმ ადგილებს, შემოჭრილი მთებით, ეწოდება ალექსანდრეს ზღუდეები (claustra Alexandri). ამ ზღუდეების საშუალებით ალექსანდრემ შეაკავა ჩრდილოეთის ხალხები. ალექსანდრე მაკედონელმა ღმერთის შემწეობით აღმართა კარი. ამ შემთხვევაშიც საუბარია, თუ როგორ მიიყვანა უფალმა მიწისძვრის საშუალებით მთები ერთმანეთთან ახლოს. კარი ამჟამად დანგრეულია. ის დაირღვა დიდი ხნის წინათ, ან მიწისძვრის, ან დროის მიზეზით (ბრიჯესი 1897ა: 364-365); (ბერკი 1928ა: 381-382).
- 12 ბეკონი იმეორებს პტოლემეოსის შეცდომას, რომ კასპიის ზღვა ყველაზე დიდ სიგრძეს აღწევს დასავლეთიდან აღმოსავლეთის და არა ჩრდილოეთიდან სამხრეთის მიმართულებით (ბრიჯესი 1897ა: 365, შენ. 1).
- 13 კლასიკური პერიოდის გეოგრაფებიდან სამივე გასასვლელს ერთმანეთისგან მართებულად ასხვავებს მხოლოდ პტოლემეოსი. მათ ის უწოდებს: კასპიის კარს, სარმატიის კარს და ალბანეთის კარს (ანდერსონი 1928: 130).
- 14 თუმცა ბეკონი, როგორც ითქვა, საუბრობს იუდეველთა ტომებზე, რომლებიც ცხოვრობენ ჰირკანიაში, სავარაუდოდ, კასპიის ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ მხარეს, ბარიერის მიღმა, რომელიც ააგო ასევე ალექსანდრე მაკედონელმა (ბრიჯესი 1897ა: 302-303); (ბერკი 1928ა: 321-322). ალექსანდრე მაკედონელის მიერ ხალხების ქვეყნიერების სხვადასხვა ადგილას ჩაკეტვის კონცეპტი გარკვეულწილად ხსნის წინააღმდეგობას გადმოცემაში, რომ შესაბამისი ხალხები ალექსანდრე მაკედონელის კარიდან უნდა გამოსულიყვნენ ბოლო ჟამის დროს, როდესაც მსგავსი ზღუდეებიდან ხალხებმა ილაშქრეს სულ მცირე უკვე ორჯერ (მართალია, ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აგებული ორი სიმაგრეიდან უკვე გამოვიდნენ ხალხები, მაგრამ აღმოსავლეთში კიდევ უნდა იყოს მის მიერ აშენებული ზღუდეები, რომლებთანაც, დასაშვებია, ცხოვრობდეს ბოლო ჟამის ხალხი). შესაძლოა, ამ დროს ბეკონი ითვალისწინებდა „გამოცხადებასაც“ (გამოცხადება 20, 8). მაგრამ „გამოცხადებაში“ საუბარია ქვეყნიერების ოთხივე მხრიდან ხალხების გამოსვლაზე. ბეკონთან ზღუდეები ლოკალიზებულია კასპიის ზღვის რეგიონში და ისინი დაკავშირებულია უშუალოდ ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აგებულ ბარიერებთან. მართალია, ეს ხალხები აქედან გამოსვლის შემდეგ მიდიან სხვადასხვა მხარეს (ჰუნები, მონღოლები), მაგრამ ისინი ერთმნიშვნელოვნად არ არიან ესქატოლოგიური ხალხები. როდესაც ბეკონი საუბრობს ჰირკანიაში მდებარე ალექსანდრეს ზღუდეების შესახებ, დასაშვებია, აქ იგულისხმებოდეს გორგანის კედელი, სიმაგრეები. მის შესახებ ცალკეული ცნობების ჩამოტანა შეეძლო ანდრე დე ლონჟიუმოსაც, რომელიც ყარაყორუმში გაემართა კასპიის ზღვის სამხრეთი მხრიდან (ჟეკსონი 1990: 36, 129). სავარაუდოდ, ლუდოვიკო IX-მ ანდრე დე ლონჟიუმო და გიომ რუბრუკი ყარაყორუმში რიგი მოსაზრებების გამო, გამიზნულად გაგზავნა ორი განსხვავებული, ჩრდილოეთის და სამხრეთის მარშრუტებით. ამგვარად, რუბრუკმა დაადგინა, რომ კასპიის ზღვა არ უკავშირდება ჩრდილოეთის ოკეანეს. ელჩებს ასევე უნდა ჩამოეთანათ ინფორმაცია ალექსანდრე მაკედონელის მიერ აშენებული სხვადასხვა ბარიერების შესახებ.
- 15 ერთადერთი კითხვა ცალკეულ შეუსაბამობებთან დაკავშირებით ბეკონთან, შესაძლოა, ჩამოყალიბებული იყოს დიდ ბულგარეთში (ვოლგისპირეთის ბულგარეთში) მცხოვრები ბულგარელების შესახებ (სადაც ის მისდევს კვლავ რუბრუკს (ჟეკსონი 1990: 130-131). ბეკონი წერს: ეს ქვეყანა დამორებულია კასპიის კარიდან ოცდაათი დღის მოგზაურობის მანძილზე; ამ დროს მისი მცხოვრებლები არიან სარკინოზები; უაღრესად უცნაურია, რომ მუჰამედის რელიგიამ მიაღწია ამ ხალხამდე, რომლებიც ამგვარად არიან დამორებული სარკინოზები (ბრიჯესი 1897ა: 366-367); (ბერკი 1928ა: 383-385). შესაძლოა, აქ იგულისხმებოდეს კითხვა, რომ თუ ისინი ჩაკეტილი იყვნენ ალექსანდრე მაკედონელის კარის მიღმა, როგორ გავრცელდა იქ ისლამი.
- 16 ის ფაქტი, რომ ფსალმუნის რუკაზე კასპიის კარი მიმართულია როგორც ევროპისკენ, ასევე წმინდა მიწისკენ, შესაძლოა, განაპირობა რეალურმა პოლიტიკურმა მოვლენებმაც (მონღოლების ლაშქრობამ). თუმცა კასპიის კარის მოტივის ყველა შემადგენელი ნაწილი (კარი, მთაგრეხილი, ადგილმდებარეობა) რუკის ავტორს უშუალოდ შუა საუკუნეების ტრადიციიდან აქვს აღებული. ზემოხსენებული შინაარსის აქტუალიზებას, დასაშვებია, განაპირობებდეს რუკის შესაბამის მონაკვეთზე შეტანილი მცირე ცვლილებები.
- 17 აქ ასევე არ ვხეხულობთ მაგალითებს, როდესაც გოგის და მაგოგის საცხოვრებელს ლათინური ტრადიციაც ათავსებს უკიდურეს აღმოსავლეთში.

- ¹⁸ „დიდ თხზულებაში“ ესქატოლოგიური ხალხების, ასევე ანტიქრისტეს მოსვლის დროის განსაზღვრასთან დაკავშირებით იხ. (პაუერი 2013: 200-201, 204); (ვუდვორდი, ჰაუ 1997: 212); (შმიდერი 1994: 262, იქვე, შენ. 344); (ჰეკსონი 2014: 152).

დამოწმებანი

- ანდერსონი 1928:** A.R. Anderson. Alexander at the Caspian Gates, *Transactions of the American Philological Association*, 59.
- ანდერსონი 1932:** A.R. Anderson. *Alexander's Gate, Gog and Magog, and the Inclosed Nations*, Cambridge, Massachusetts.
- ბაქრაძე და სხვები 1962:** კ. ბაქრაძე, ს. წერეთელი, პ. გუჯაბიძე, ვ. კილაძე, მ. ჭელიძე, მ. ნემსაძე, *ფილოსოფიის ისტორია*, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ბერკი 1928ა:** *The Opus Majus of Roger Bacon*, Transl. by R. B. Burke, Vol. I, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- ბერკი 1928ბ:** *The Opus Majus of Roger Bacon*, Transl. by R. B. Burke, Vol. II, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- ბოილი 1979:** J.A. Boyle. Alexander and the Mongols, *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 2.
- ბრიჯესი 1897ა:** *The 'Opus Majus' of Roger Bacon*, Ed. by J. H. Bridges, Vol. I, Oxford, Clarendon Press.
- ბრიჯესი 1897ბ:** *The 'Opus Majus' of Roger Bacon*, Ed. by J. H. Bridges, Vol. II, Oxford, Clarendon Press.
- გოგიბერიძე 1972:** მ. გოგიბერიძე, *ფილოსოფიის ისტორია*, მისივე, *რჩეული ფილოსოფიური თხზულებანი*, ტ. III, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- გოგოლაძე, გოგოლაძე 2010:** ა. გოგოლაძე, მ. გოგოლაძე. ტერმინ „ალექსანდრეს კარის“ წარმომავლობის საკითხი, *ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი*, 12.
- გოგოლაძე და სხვები 2015:** ა. გოგოლაძე, თ. წითლანაძე, თ. ქარჩავა, ნ. სილაგაძე. *საქართველო და ჯვაროსნული აღმოსავლეთი ჟაკ დე ვიტრის ცნობების მიხედვით*, თბილისი: მერიდიანი.
- ვან დონზელი, შმიდტი 2009:** E. van Donzel, A. Schmidt. *Gog and Magog in Early Syriac and Islamic Sources, Sallam's Quest for Alexander's Wall* (Brill's Inner Asian Library, Vol. 22), Leiden, Brill.
- ვუდვორდი, ჰაუ 1997:** D. Woodward, H.M. Howe. Roger Bacon on Geography and Cartography, *Roger Bacon and the Sciences, Commemorative Essays*, Ed. by Jeremiah Hackett (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. LVII), Leiden, Brill.
- თევზაძე 1984:** გ. თევზაძე, ექსპერიმენტის ცნება როჯერ ბეკონის ფილოსოფიაში, *შუა საუკუნეების ფილოსოფიის ისტორიის პრობლემები*, ნაწ. II, რედ. გ. თევზაძე, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- თევზაძე 1996:** გ. თევზაძე, *შუა საუკუნეების ფილოსოფიის ისტორია*, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- თორნდაიკი 1914:** L. Thorndike. Roger Bacon and Experimental Method in the Middle Ages, *The Philosophical Review*, 23 (3).
- თორნდაიკი 1923:** L. Thorndike. *A History of Magic and Experimental Science*, Vol. II, New York, Columbia University Press.
- ინაძე 1996:** მ. ინაძე. კასპიის კარი (დარიალი, დარუბანდი) ახ. წ. I-VI სს. საერთაშორისო დიპლომატიურ ურთიერთობებში, *ქართული დიპლომატია*, 3.
- კუტალია 1981:** გ. კუტალია. XIII საუკუნის ინგლისელი ქრონისტების ზოგიერთი ცნობა საქართველოს შესახებ, *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია*, 2.
- კუტალია 2018:** გ. კუტალია. საქართველო XIII საუკუნის ინგლისელ ავტორთა ცნობებში, *შრომათა კრებული, გორის სასწავლო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრი*, 15.
- ლინდბერგი 1987:** D. C. Lindberg. Science as Handmaiden: Roger Bacon and the Patristic Tradition, *Isis*, 78 (4).

- მილერი 1895:** K. Miller. *Mappaemundi. Die ältesten Weltkarten*, Bd. 3, Stuttgart, J. Roth.
- მინდორაშვილი 2003:** დ. მინდორაშვილი. დარიალის გზის ისტორიიდან, *ძიებანი*, 11.
- პაუერი 2013:** A. Power. *Roger Bacon and the Defense of Christendom* (Cambridge Studies in Medieval Life and Thought), Cambridge, Cambridge University Press.
- პლინიუსი 1906:** C. Plinius Secundus. *Naturalis Historia*, Ed. K. Mayhoff, Vol. I, Leipzig, Teubner.
- რუბრუკისი 1943:** გ. რუბრუკისი. მოგზაურობა აღმოსავლეთის ქვეყნებში, თარგმანი ფრანგულიდან გ. ქიქოძისა, *მსკი*, 4.
- სარტონი 1931:** G. Sarton. *Introduction to the History of Science*, Vol. II (= Carnegie Institution of Washington, Publication No. 376), Baltimore, Carnegie Institution of Washington.
- ფონ დენ ბრინკენი 1985:** A. D. von den Brincken. *Mundus figura rotunda, Ornamenta Ecclesiae, Kunst und Künstler der Romanik, 1. Katalog zur Ausstellung des Schnütgen-Museums in der Josef-Haubrich-Kunsthalle*, hrsg. v. A. Legner, Köln, Schnütgen-Museum.
- შმიდერი 1994:** F. Schmieder. *Europa und die Fremden: Die Mongolen im Urteil des Abendlandes vom 13. bis in das 15. Jahrhundert* (Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters, Bd. 16), Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag.
- შმიდტი 2008:** A. B. Schmidt. Die "Brüste des Nordens" und Alexanders Mauer gegen Gog und Magog, *Endzeiten: Eschatologie in den monotheistischen Weltreligionen* (Millennium-Studien zu Kultur und Geschichte des ersten Jahrtausends n. Chr., Bd. 16), hrsg. v. W. Brandes, F. Schmieder, Berlin, Walter de Gruyter.
- შტაინიკე 2013:** M. Steinicke. Zeichen des Antichrist im Fernen Osten: Franziskanische Missionsberichte vom Ende der Welt, *Abendländische Apokalyptik, Kompendium zur Genealogie der Endzeit*, hrsg. v. V. Wieser, Ch. Zolles, C. Feik, M. Zolles, L. Schlöndorff (Kulturgeschichte der Apokalypse, Bd. 1), Berlin, Akademie Verlag.
- ჯეკსონი 1987:** P. Jackson. William of Rubruck: A Review Article, *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1, Cambridge University Press.
- ჯეკსონი 1990:** *The Mission of Friar William of Rubruck, His Journey to the Court of the Great Khan Möngke 1253-1255*, Ed. and transl. by P. Jackson, London, Hakluyt Society.
- ჯეკსონი 2014:** P. Jackson. *The Mongols and the West, 1221-1410*, London, Routledge.
- ჰეკეტი 2003:** J. Hackett. Roger Bacon, *A Companion to Philosophy in the Middle Ages*, Ed. by J. J. E. Gracia and T. B. Noone, Malden (Blackwell Companions to Philosophy, 24), MA, Blackwell Pub.
- ჰეკეტი 1997ა:** J. Hackett. Roger Bacon: His Life, Career and Works, *Roger Bacon and the Sciences, Commemorative Essays*, Ed. by J. Hackett (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. LVII), Leiden: Brill.
- ჰეკეტი 1997ბ:** J. Hackett. Roger Bacon on Scientia Experimentalis, *Roger Bacon and the Sciences, Commemorative Essays*, Ed. by J. Hackett (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, Bd. LVII), Leiden: Brill.

ROGER BACON: ESCHATOLOGICAL ISSUES, GEOGRAPHICAL KNOWLEDGE AND SCIENTIFIC METHOD IN THE 13TH CENTURY

Aleksandre Tvaradze

The purpose of this article is to examine material connected with eschatological peoples, Caspian Gates and the end time in “Opus Majus” of Roger Bacon. By Bacon the concept of Caspian Gates is subject to change. Though nomadic peoples (Huns, Mongols) came from there, who in the beginning threatened civilization and Christian faith, but at the end these peoples either converted to Christianity or they fought imminent adversaries of the Christians. Thus, the Caspian Gates lost its eschatological task. However, Bacon doesn’t abolish the tradition of enclosed peoples. Bacon tries to discover rational explanations, by which means he can incorporate the tale in an altered picture of historical and political events.

In “Opus Majus” the Caspian Gates are situated in the city of Derbent. An identical description of the barriers, which were built by Alexander of Macedon, is retained in the text for the Darial pass. Derbent is identified with the Caspian Gates proper in Iran. The Caspian Gates by Bacon are pieced together with characteristic traits of Derbent, the historical Caspian Gates in Persia and the Darial pass. When Bacon talks about Alexander’s barriers in Hircania, he possibly had at his disposal the information about the great wall of Gorgan. Bacon provides the first attempt in the Middle Ages (though with some errors) to set in order partly differing statements of the sources with reference to the Caspian Gates.

To calculate the time of the coming of the Antichrist, Bacon considers it appropriate to survey and explore the possible end time people and territories around the Caspian Gates. This practice, in my opinion, represents the experimental science, or experimental method of Bacon. However, the work should be done within the context of the faith. One has to know, from where the Antichrist will come and when. Instead of waiting for the arrival of the apocalyptic peoples, Bacon demands they should act. In different historical times people overcame the barriers of Alexander (the Darial pass) and the Caspian Gates (the city of Derbent). In such way Bacon creates a model in which Alexander’s barriers shift in an eastward direction so to speak. Alexander’s barriers in Hircania preserved their eschatological function. Eschatological expectations, their partial modification and experimental science provide a framework in “Opus Majus” for the issues of end time peoples and the Caspian Gates.